

Cleachtadh aistriúcháin 20: straitéisí aistriúcháin

Coibhéis agus comhéifeacht

Coincheap lárnach i Léann an Aistriúcháin is ea **an choibhéis** (*equivalence*). Is coincheap conspóideach atá ann, nach bhfuiltear ar aon fhocal ina thaobh. Ba é an tuiscint a bhí ann, lá den saol, go bhfuil an choibhéis idir focail i dteangacha éagsúla cosúil leis an chomhchiall idir focail i dteanga amháin. Tá ‘comhchiall’, mar shampla, idir *fearthainn* agus *báisteach*, idir *fosta* agus *freisin* agus idir *cailín* agus *girseach*. Tá na focail Ghaeilge sin ‘coibhéiseach’ le *rain*, *also* agus *girl* an Bhéarla agus le *pluie*, *aussi* agus *fille* na Fraincise. Is é atá sa choibhéis, de réir na tuisceana seo, ná comhchiall idir focail i dteangacha éagsúla.

Inniu, measann scoláirí aistriúcháin go bhfuil an leagan amach sin róshimplí ar fad. Tugann sé le fios nach bhfuil i gceist san aistriúchán ach focail sa teanga fhoinséach a ‘mheaitseáil’ le focail sa sprioctheanga. Le fírinne, is saghas díspeagadh ar cheird an aistriúcháin é sin. Bíonn obair an aistritheora i bhfad níos dúshlánaí ná sin, mar níl comhréir fhoirfe idir dhá theanga ar bith, fiú teangacha a bhfuil gaol gairid eatarthu. Bíonn aistritheoirí i ngleic le difríochtaí cultúrtha agus le saindeacrachtaí a bhaineann leis an téacs féin. Ba dheacair *fear gaimbín* a mheaitseáil le focal Gearmáinise, cuir i gcás, nó freastal ar an chiall úr a cheap Seán Ó Ríordáin i gcomhair gnáthfhocail mar *paidir* agus *peaca* ina chuid filíochta siúd.

Dá olcas na seantuisicintí i dtaca le focail aonair de, is measa fós iad i gcás nathanna agus cora cainte. Ní ‘péire’ iad *a storm in a teacup* agus *caint mhór ar bheagán cúise*, cuir i gcás. Tá meafar sa nath Béarla nach dtugtar slán sa Ghaeilge. Go deimhin, níl oiread agus focal amháin dá bhfuil sa nath Béarla le fáil sa nath Gaeilge. Bíodh sin mar atá, d’aithneodh duine ar an toirt go n-oireann an dá nath dá chéile go seoigh. Is amhlaidh atá *teachtaireacht* an natha Béarla tugtha slán san aistriúchán Gaeilge, dá dhifriúla iad ó thaobh na foclaíochta agus na comhréire de. ‘Coibhéis dhinimiciúil’ a thug an criticeoir Eugene A. Nida ar a leithéid seo. ‘Comhéifeacht’ a thugann tráchtairí eile air, mar iarracht atá ann dul i bhfeidhm ar léitheoir an aistriúcháin mórán mar a théann an téacs foinseach i bhfeidhm ar léitheoirí na teanga sin.

Possibly the best known example of a dynamically equivalent solution to a translation problem is seen in the decision to translate the Biblical phrase “Lamb of God” into an Eskimo language as “Seal of God”: the fact that lambs are unknown in polar regions has here led to the substitution of a culturally meaningful item which shares at least some of the important features of the [Source Language] expression.¹

Coincheapa úsáideacha is ea an choibhéis dhinimiciúil agus an chomhéifeacht, mura bhfuil ann ach go gcuireann siad sprioc shoiléir roimh an aistritheoir, i.e. aistriúchán a sholáthar a thugann tús áite do theachtaireacht an téacs fhoinsigh seachas do chomhionannas friotail agus gramadaí. Anuas air sin, cuireann siad iallach ar aistritheoirí a machnamh a dhéanamh maidir leis an straitéis aistriúcháin ba cheart a úsáid leis an sprioc sin a bhaint amach.

¹ *A Dictionary of Translation Studies*, Mark Shuttleworth & Moira Cowie, St Jerome Publishing, 1997: 47.

Roinnt straitéisí aistriúcháin

Tuigtear inniu nach dtig aonaid chéille sa teanga fhoinseach a ‘mheaitseáil’ le haonaid chéille sa sprioctheanga ach gur féidir na straitéisí thíos a úsáid chun an caillteanas atá de dhlúth agus d’inneach an aistriúcháin a chúiteamh.

1. **Aistriúchán coibhéiseach** den chineál atá pléite thuas. Is mór idir *the life of Reilly* agus *saol an mhadra bháin* ó thaobh na foclaíochta de, ach is ionann a dteachtaireacht.
2. **Parafrása**, i.e. an teachtaireacht a thuairisciú i ngnáthfhríotal gan samhail gan meafar ar bith: *That’s what he always does when he loses; he just throws his toys out of the pram.* / *Sin mar a bhíonn sé i gcónaí nuair a fhaightear an ceann is fearr air; tagann taom stuacachta air.*
3. **Aistriúchán litriúil**. Ní hionann é seo agus aistriúchán ‘focal ar fhocal’, mar bíonn aird ag an aistritheoir ar cé chomh hinghlactha is atá an t-aistriúchán ó thaobh ghnás na sprioctheanga de. Ní hionann ar fad, mar shampla, *God knows* agus *ag Dia atá a fhios*, ach is beag eatarthu. Bítear in amhras faoin aistriúchán litriúil; dar le daoine nach bhfuil sé cruthaitheach ná cliste. Bíodh sin mar atá, má tá leagan seanbhunaithe sa sprioctheanga atá an-ghar don nath sa teanga fhoinseach, níl cúis fhónta ar bith ann nach mbainfí úsáid as.
4. **Míniú**. Aistriúchán sách dílis a dhéanamh ar an nath ach míniú a chur ar fáil ar eagla nach dtuigfeadh léitheoirí na sprioctheanga é: *From that point onwards, addicts are left ‘chasing the dragon’.* / *Ón uair sin i leith, is ‘ag tóraíocht an dragain’ a bhíonn na handúiligh, i.e. ag iarraidh breith ar an aoibhneas a mhothaigh siad nuair a ghlac siad an druga an chéad uair riamh.*
5. **An nath a fhágáil ar lár nó a fhágáil gan aistriú**. Is é dualgas an aistritheora an téacs foinseach go léir a aistriú ach d’fhéadfadh sé i gcásanna áirithe go mba chabhair don léitheoir nathanna a fhágáil ar lár. D’fhéadfadh sé, mar shampla, go mbeadh na meafair sa téacs foinseach ag teacht salach ar a chéile: *The Government is trying to lead the people down the garden path into a cul-de-sac.* Ba chomaoín ar an abairt chiotach sin *cul-de-sac* a fhágáil as: *Tá an Rialtas ag iarraidh dallamullóg a chur ar an phobal.*
6. **Nath úrnua a chumadh**. Tá plé air seo in *Cuir Gaeilge Air*,² i gcomhthéacs an aistriúcháin liteartha. Seo cur síos ar bhean darb ainm Rosa, carachtar i scéal ficsin.

And Rosa! As unmoveable as the Schlossberg in her opinions, so bold, so daredevil may care in flaunting the ordinances of the bürger of Freiburg im Breisgau.

Baineann *daredevil may care* preab as an léitheoir Béarla. Is amhlaidh a cuireadh dhá shean-nath (*daredevil* agus *devil may care*) le chéile chun nath úrnua, neamhghnách a chruthú. Ní bheadh caillteanas mór céille ann dá ndéanfaí é a aistriú le parafrása Gaeilge: ‘chomh dána agus chomh beag beann sin’. Tá de locht ar an leagan sin go gcailltear an úire atá sa nath Béarla. Ó chuir an t-údar de dhua air/uirthi féin leagan seanchaite a sheachaint, níl aon cheart ag an aistritheoir *cliché* Gaeilge a chur ina ionad.

² *Cuir Gaeilge Air*, Antain Mac Lochlainn, Cois Life, 2000: 20–21.

Bheadh ar an aistritheoir casadh a chur i ngnáthfhríotal na Gaeilge le preab a bhaint as léitheoirí na teanga sin agus rud éigin mar seo a scríobh: *chomh ar-nós-cuma-liom-sa-diabhal*.

Cleachtadh

Sa chleachtadh seo, baintear úsáid as nathanna gnáthchainte le straitéisí aistriúcháin a léiriú. Is é atá le déanamh agat:

1. Na nathanna Béarla a aistriú go Gaeilge. Is féidir roinnt leaganacha Gaeilge a chur ar fáil.
2. Do mhachnamh a dhéanamh ar na straitéisí aistriúcháin a d'úsáid tú. An bhféadfaí roinnt straitéisí éagsúla a úsáid le nath a aistriú?

Tá tráchttaireacht ar an chleachtadh seo in [Nótaí ar chleachtadh 20](#).

Béarla	Aistriúchán Gaeilge	An straitéis a d'úsáid tú
1. He's too thin-skinned to work with the public.		
2. A storm in a teacup.		
3. It's all over bar the shouting.		
4. The blind leading the blind.		
5. It's a dog's life.		
6. She learned it off by heart.		
7. I might as well be talking to the wall.		
8. The Taoiseach asked opposition politicians to be positive and to 'pull on the green jersey'.		